

مصاحبه های علمی تخصصی با فرهیختگان

اقتراح ۲: سنجش وضعیت سیره پژوهی امام رضا (ع) در داخل و خارج

ایران

دهه گرامت ۹۹

مقدمه

نگاه نو و روزآمد به سیره حضرت علی بن موسی الرضا(ع) در ابعاد مختلف، از نیازهای ضروری برای امروز جامعه ما و مصداق شناساندن امر اهل بیت(ع) و احیای امر ایشان با تکیه بر روایت ارزشمند رضوی «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا ... يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ يُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَتَبِعُونَا» است که امروز می‌تواند نقش بسزایی در توسعه فرهنگ اسلام ناب ایفا کند و در چشم انداز آینده نظام اسلامی و انقلاب اسلامی مفید و مؤثر باشد. چه اینکه قاطعانه باید گفت که شخصیت امام رضا(ع) شخصیتی فرامذهبی است و اختصاص به مذهب شیعه اثنی عشری ندارد بنابراین تدقیق و بررسی بر سیره ایشان می‌تواند نقشی فراملی و فرامذهبی نیز بر عهده گیرد. بر این مبنا دفتر نمایندگی قم بنیاد، با هدف رصد آثار علمی و پژوهشی در میان مراکز و نهادهای علمی و نخبگان حوزوی و دانشگاهی قم در سیره آن امام همام، اقدام به انجام «مصاحبه های علمی و تخصصی سیره پژوهی رضوی» به عنوان بخشی از چهارمین جشنواره علمی فرهنگی «سیره امام رضا علیه السلام؛ آموزه ها و کارکردها» نمود که در قالب اقتراح زیر تقدیم می‌گردد.

وضعیت سیره پژوهی امام رضا(ع) در داخل و خارج کشور را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

حجت الاسلام والمسلمین سید محمد کاظم طباطبایی؛ رییس پژوهشکده علوم و معارف حدیث اگر بخواهیم از منظر انتشارات، وضعیت بد نیست یعنی تعداد کتابهای منتشر شده در مورد امام رضا(ع) خوب است. بعضی از این آثار جامع نگاری هستند و برخی‌ها گزیده نگاری هستند و مجموعاً از جهت انتشارات

وضعیت مطلوبی دارد که یک پایه اش برمی گردد به خود آستان قدس؛ اما از جهت کارهای تحلیلی و تبیینی و آکادمیک هنوز تا وضعیت مطلوب فاصله داریم. مثلاً ما فرض کنیم که در بحث تاریخ حدیث آن احادیث صحاح با احادیث ضعیف را باید فرق بگذاریم یک رویکردی الان هست که در خیلی از این انتشارات حتی مربوط به آستان قدس هم دیده می شود که ما می خواهیم همه چیزها را توجیه کنیم این رویکرد، رویکردی است که تاریخ حدیث جواب نمی دهد. الان نگاه کنید در مورد رساله ذهبیه که منسوب به امام رضا(ع) است و ما هم چند سال پیش هم یک مقاله برایش نوشتیم که این با توجه به محتوا و با توجه به این ویژگی ها انتسابش را به امام رضا(ع) نمی شود قابل دفاع نیست. می بینید چقدر کتاب نوشته اند و یعنی گمان می کنند که ما هر حدیثی که به امام رضا(ع) منسوب است و اگر اثبات کردیم خدمت کردیم به مقام حضرت(ع)، در حالی که نه شما باید متقن صحبت کنید و آن وقت این پژوهش ها و پژوهش نماها یک مقداری کار را خراب کرده اند یعنی شما یک کتابی را که قطور است و ظاهر پژوهشی دارد اما از اتقان و استدلال لازم برخوردار نیست. این مشکل در کار ما ایجاد می کند یعنی واقعا این عوام زدگی در مباحث حدیثی باید کاهش پیدا بکند و رویکردمان به گونه ای باشد که برویم به سمت مخصوصا وقتی متنی را می خواهیم به امام رضا(ع) نسبت بدهیم باید سخت گیرانه تر عمل کنیم و افراد خیال می کنند که هر چه راحت تر بگیریم که تعداد روایات امام رضا(ع) بیشتر بشود و مثلاً ما خدمت به امام رضا(ع) کرده ایم، کمیت گرایی، در حالی که اگر کسی الان بخواهد یک جمله ای را به مرحوم امام خمینی(ره) منسوب کند دفتر نشر می آید می گوید مستند چیست؟! و نقل قولی که کرده اید را همین طوری کسی قبول نمی کند و اگر کسی بخواهد به مقام معظم رهبری سخنی نسبت بدهد دفتر دخالت بکند روشن است که هیچ کسی اصلا قابل قیاس با امام معصوم نیست. امام معصوم(ع) فراتر از اینهاست و آن وقت بگوییم هر جمله ای و هر چیزی که در یک جایی نوشته شده و مستندش هم معلوم نیست بخواهیم نسبت به امام بدهیم، و بعد هم بیاییم با یک سری از کارهای که به ظاهر پژوهشی جلوه می کنند اینها را به مخاطب عامی که مباحث تخصصی نمی تواند تشخیص بدهد اینها را عرضه بکنیم به نظرم این رویکرد پژوهشی باید تقویت بشود.

حجت الاسلام دکتر یعقوبعلی برجی؛ مدیر علمی دانشنامه امام رضا(ع)

تقریباً از ده سال پیش وارد حوزه سیره پژوهی شدیم. ابتدا من خودم یک کتابی نوشتیم، فکر می کنم با عنوان سیره اخلاقی و عبادی رضوی. بعد سیره های خاص آن حضرت را، مثل سیره حضرت در مناظرات، سیره حضرت در نماز، سیره حضرت در ولایت عهدی. چند کار دیگر هم در سطح کشور انجام شده ولی به نظر

من مهمترین و عمیق ترین کاری که انجام شده کاری است که دانشنامه امام رضا(ع) انجام داده. در واقع دانشنامه بخش عمده اش سیره رضوی است، یعنی هم سیره عبادی، اخلاقی، عرفانی. ما علاوه بر اینکه به اصطلاح از احادیث حضرت استفاده کنیم، از سیره حضرت هم برای تبیین موضوعات مختلف استفاده می کنیم. تا کنون ششصد مقاله در این سه جلد دانشنامه در مورد سیره رضوی نوشته شده. یعنی ششصد مدخل، همه رنگ و بوی سیره رضوی دارد. با این حال من معتقدم که در حوزه سیره رضوی، خیلی نیاز به کار است و در همان بنیاد پژوهش ها در آن قسمت تاریخ و سیره، گروه تاریخ و سیره باید خیلی کار کنند و تا بحال کارهایی شده، ترجمه هایی، کارهایی شده، ولی بنظر دقیقتر، جزئی تر، و مستقیم تر و علمی تر، جامع تر باید کار شود، یعنی خیال نکنند کار تمام شده. همه کارهایی که شده، جای دوباره کاری و عمیق کاری و پژوهش دقیقتر را دارد. این کار سیره تمام نشده و نیاز است که کار عمیقتر شود.

حجت الاسلام والمسلمین سیدمحمدعلی خادمی؛ پژوهشگر و مدرس حوزه علمیه

بنده نسبت به فقه امام موسی بن جعفر(ع) یک کتابی دیدم که در عراق نوشته شده بود و زحمت هم کشیده بود، ولی در آن حد نیست، یک جلد بود. کل حدیث، کل آن را هم فقه امام موسی بن جعفر(ع) نوشته بود، ولی خوب سبک و سیاق فرق می کند و اصلاً قابل مقایسه با کتاب فقه احادیث الامام الرضا(ع) نیست، که پنج جلد قطور شده بود. جزاه الله خیراً. اما در مورد امام رضا(ع) من چیزی ندیدم که کسی با رویکرد فقهی احادیث فقهی امام رضا(ع) را مورد نظر قرار داده باشد. من چیزی پیدا نکردم، الله اعلم. مسندهایی هست که روایات امام رضا(ع) را داشته باشد، من خیلی خوشحال شدم که این مسندها را پیدا کردم، ولی اشکال عمده متأسفانه با نظر داشتن به زحمتهایی که کشیده و تشکر از زحمات آنها، این است که چون آقا امام رضا(ع) و موسی ابن جعفر اسمشان ابالحسن بوده، خیلی خلط شده با روایات امام هادی(ع). یعنی این ابالحسن ها را تحقیق نکردند که کدام ابالحسن است و این از کجا معلوم می شود؟ اولاً اهل فن، ثانیاً از نظر روایتشان که این راوی که نقل می کند، نمی تواند از امام هادی(ع) نقل کند، یا آن راوی که از امام هادی(ع) نقل کند، نمی تواند از موسی ابن جعفر(ع) نقل کند. این را باید محقق در نظر بگیرد ولی متأسفانه این طور نشده، و در این مسندها خیلی موارد را نوشته اند که ابالحسن ها خلط شده است.

حجت الاسلام والمسلمین علی اکبر ذاکری؛ مدیر گروه سیره پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت(ع) واقعیت این است که کارهایی انجام شده و انجام می‌شود. همین جشنواره‌ها یک نوع تشویقی برای ناشران است که در زمینه سیره پژوهی رضوی تلاش کنند، تحقیقاتی از سوی محققان انجام می‌شود و ناشران هم این علاقه را داشته باشند که این تحقیقات را منتشر کنند. اما واقعیت این است که نسبت به سیره، هم در داخل و هم در خارج، تحقیقاتی که درباره سیره حضرت انجام شده باشد، محدود است. باید کار شود و به نظر می‌رسد بهترین کار این است که موضوعاتی را در زمینه‌های مختلف از طرف کسانی که متکفل سیره امام رضا(ع) هستند و آن را پیگیری می‌کنند، تدوین و اعلام بشود. موضوعات مختلف را در ابعاد گوناگون که از سخنان و فرمایشات آن حضرت قابل استخراج است، در اختیار محققین قرار دهند و طبیعتاً زمینه تحقیق و انتشار آن را فراهم کنند تا ابعاد بهتر و مناسبتری سیره پژوهی امام رضا(ع) پیدا کند.

حجت الاسلام دکتر حمیدرضا مطهری؛ رییس پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت(ع) اطلاع دقیقی از خارج ایران ندارم ولی، با توجه به حضور امام رضا(ع) دو نکته سبب می‌شود که بگوییم پژوهش‌هایی که در رابطه با امام رضا(ع) در داخل ایران صورت گرفته است، قطعاً قابل مقایسه با پژوهش‌های خارج از کشور نیست. به جهت اینکه هم مرقد امام رضا(ع) در ایران قرار دارد و هم به هر حال یک بنیاد پژوهشی مهم وابسته به این استان قدس رضوی هست که اختصاصاً به امام رضا(ع) می‌پردازد و آثاری که مربوط به امام رضا(ع) هست در آن تدوین می‌شود. نکته دیگر، پررنگ بودن تشیع در ایران است. یعنی اینکه عمده جمعیت شیعه در ایران متمرکز است. درست است که جمعیت شیعه در کشورهای دیگر فراوان داریم، اما قابل قیاس با ایران از جهت درصدی نیست؛ مثل عراق، که آنجا هم درصد تشیع زیاد است، یا کشورهای دیگر مثل لبنان و بیروت. آنها متمرکز در امام رضا(ع) و در محضر امام رضا(ع) نیستند، در حالی که در ایران، بنیاد پژوهش‌های استان قدس رضوی طبیعتاً متمرکز و ممحض در موضوع امام رضا(ع) است، ولو اینکه پژوهش‌های دیگری هم دارد. ولی عراق، عتبات مقدسه که وجود دارند، عمده

تمرکزشان هم به آن امامی است که تولیت حرم آن امام را در اختیار دارند. طبیعتاً کمتر به ائمه دیگر می‌پردازند. حتی شما به عتبه کاظمیه(ع) بروید، عمده کارهای آنها مربوط به امام کاظم(ع) و امام جواد(ع) است. یک نکته دیگری که باز لازم است مورد توجه قرار گیرد، فکر می‌کنم برخی از آثار را در کشورهای اسلامی بررسی کردم، پژوهش‌هایی که از جانب پژوهشگران خوب و اساتید ایرانی صورت گرفته، برخی از پژوهش‌ها را مقایسه کنید، از جهت اتقان پژوهشی و رعایت استانداردهای علمی، از خیلی از پژوهش‌های پژوهشگران کشورهای دیگر، برجسته‌تر و دارای اتقان علمی بیشتری است. ولی با توجه به شناخت بنده، پژوهش‌های مرتبط با امام رضا(ع) در ایران بسیار فراتر از پژوهش‌هایی است که در خارج صورت گرفته است.

دکتر مرتضی انفرادی؛ مدیر گروه فرهنگ و سیره رضوی

نهادهای متعدد پژوهشی در داخل کشور به مطالعه و تحقیق در سیره رضوی می‌پردازند علاوه بر اینکه بسیار از پژوهشگران به صورت فردی و سلیقه‌ای نیز به این موضوع اهتمام دارند در این زمینه می‌توان مهمترین چالش را عدم آگاهی از فعالیت‌های یکدیگر برشمرد که گاه به دوباره کاری، هم پوشانی تحقیقاتی، موازی کاری و در نتیجه منجر به صرف وقت و هزینه اضافی خواهد شد. در عرصه خارجی و بین الملل نیز ضعف پژوهش کاربردی و نیز عدم بستر سازی مناسب برای اطلاع رسانی و رسانه‌ای کردن تحقیقات رضوی و به عبارتی شناسایی و شناساندن فرهنگ رضوی به اقصی نقاط جهان صورت پذیرفته است تا جایی که در دهه کرامت سال گذشته ۱۳۹۸ نشست علمی در مورد «گزارش تحلیلی جایگاه امام رضا(ع) در رسانه‌های خارجی» با عنوان (شعاع نور در تاریکی) انجام شد که نتیجه این نشست حاکی از این بود که تقریباً هیچ (واقعاً هیچ) موضوع خاصی در مورد امام رضا(ع) و آستان قدس در رسانه‌های خارجی وجود ندارد و در این مورد مضجع شریف و نورانی امام مهربانی‌ها، از بسیاری از معابد سایر ادیان و مذاهب و فرهنگها؛ غریب‌تر واقع شده است. حتی در دایره المعارف اسلام (The Encyclopaedia of Islam) که به زبان انگلیسی مطالب قابل توجهی در مورد امام رضا(ع) ندارد و می‌تواند به ایده‌ای پژوهشی تبدیل گردد.